

تحلیل جمعیت شناختی ادراک روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی مناطق روستایی شهرستان باغ‌ملک استان خوزستان

سیده کوثر موسی پور

دانشجوی کارشناسی ارشد گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان، ایران

امیر نعیمی^۱

استادیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان، ایران

روح اله رضائی

دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی دانشگاه زنجان، ایران

چکیده

هدف کلی این تحقیق توصیفی و پیمایشی تحلیل جمعیت شناختی ادراک روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی مناطق روستایی شهرستان باغ‌ملک بود. جامعه آماری تحقیق، سرپرستان خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان باغ‌ملک در استان خوزستان بودند ($N=305$). حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان ۳۴۱ نفر تعیین شد. برای مطالعه افراد نمونه از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تناسبی استفاده شد. ابزار تحقیق، پرسشنامه بود. روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظرات جمعی از متخصصان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی پرسشنامه، آزمون مقدماتی انجام شد و سپس مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شد ($\alpha=0/80$). نتایج آمار توصیفی نشان داد که ادراک روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست-محیطی پایین‌تر از سطح متوسط بود. نتایج آزمون‌های مقایسه میانگین حاکی از آن بود که بین ادراک روستائیان که در طرح‌های منابع طبیعی مشارکت کرده‌اند و آن‌هایی که مشارکت نکرده‌اند نسبت به پایداری زیست-محیطی تفاوت معنی‌داری وجود داشت. نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان داد که بین ادراک روستائیان دارای مشاغل مختلف نسبت به پایداری زیست-محیطی تفاوت معنی‌دار بود. همچنین، با توجه به نتایج تحلیل همبستگی مشخص شد که دو متغیر مدت سکونت در روستا و سطح سواد رابطه منفی و معنی‌دار و متغیر مساحت زمین کشاورزی رابطه مثبت و معنی‌داری با متغیر ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست-محیطی داشتند.

واژه‌های کلیدی: پایداری زیست محیطی، ادراک روستائیان، ویژگی‌های جمعیت شناختی

۱- نویسنده مسئول مکاتبات، a.naeimi@znu.ac.ir

مقدمه

امروزه موضوع پایداری مهم‌ترین اصل در تمامی فعالیت‌ها و برنامه‌های توسعه قرار دارد (نوری پور و شاه ولی، ۱۳۹۰). مفهوم توسعه پایدار و پایداری از دیدگاه‌های گوناگون علمی بیان شده که هر تعریف برای حوزه‌ای خاص به کار گرفته شده است (خسرو بیگی و همکاران، ۱۳۹۰). توسعه پایدار فرآیندی است که با سازمان‌دهی و تنظیم رابطه انسان و محیط و مدیریت بهره‌برداری از منابع و محیط‌زیست، دستیابی به تولید فزاینده و مستمر، زندگی مطمئن، امنیت غذایی، عدالت و ثبات اجتماعی و مشارکت مردم را تسهیل می‌نماید (پور طاهری و نعمتی، ۱۳۹۱).

توسعه پایدار روستایی منعکس کننده توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در سیستم روستایی است (Liu et al., 2009). یکی از اصول اساسی حرکت به سوی توسعه پایدار توجه خاص به محیط‌زیست است. جامعه اگر خواهان توسعه پایدار است در گام نخست می‌بایست شناختی کامل از محیط‌زیست و منابع طبیعی خود به دست آورد (گلشیری اصفهانی و سرایی، ۱۳۸۹).

در اندیشه نوین توسعه پایدار، همه‌چیز در پیوند با بعد زیست محیطی توسعه، مدنظر قرار می‌گیرد (شرفی و علی بیگی، ۱۳۹۴). به عبارتی، مسئله حفاظت از محیط‌زیست و منابع آن، یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار است که سایر ابعاد توسعه در ارتباط مستقیم و غیرمستقیم با این بعد قرار دارد (جلالیان و دادگر، ۱۳۹۲). پایداری محیط‌زیست به معنای برآوردن نیازهای انسان بدون به خطر افتادن سلامت اکوسیستم است (Morelli, 2011).

در تعریف دیگر، پایداری زیست محیطی به معنی حفظ منابع پایه، در سطوحی که اختیارات آینده را سلب نکند و نیز حفظ یا ارتقاء ظرفیت، کیفیت و انعطاف اکوسیستم است (عزیز زاده و دهقانی، ۱۳۹۲). هدف از پایداری محیط‌زیست، اطمینان از حمایت کافی از آبخیز، منابع آب شیرین، منابع زیست محیطی، حفاظت از منابع زمین، جنگل، آب و حیات وحش، اطمینان از حمایت کافی از منابع زیستی، اکوسیستم و پشتیبانی از حیات است (Slimane, 2012).

مفهوم پایداری محیط‌زیست ریشه در یک اصل اکولوژیکی دارد؛ بر اساس این اصل اگر در هر محیطی به اندازه توان طبیعی فرآوری محیط‌زیست، بهره‌برداری یا بهره‌وری انجام شود، اصل سرمایه به‌طور پایدار باقی می‌ماند و استفاده ما از محیط به اندازه توان تولیدی، همیشه پایدار است (تقوایی و صفرآبادی، ۱۳۹۲). از دیدگاه بسیاری از کارشناسان توسعه، داشتن محیط‌زیست سالم یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های توسعه پایدار در دنیای امروز است.

در اندیشه نوین توسعه پایدار، همه‌چیز در پیوند با بعد زیست محیطی توسعه مدنظر قرار می‌گیرد (فروتنی ذاکر و همکاران، ۱۳۹۲). از آنجاکه هرگونه فعالیتی برای ارتقاء کیفیت زندگی و توسعه انسانی در محیط‌زیست تحقق می‌یابد، لذا

وضعیت محیط‌زیست و منابع آن از نظر پایداری یا ناپایداری بر فرآیند توسعه تأثیرگذار خواهد بود. بر این اساس، هر بحثی درباره توسعه بدون توجه به مفهوم پایداری زیست محیطی، ناتمام تلقی می‌شود. با این اوصاف اگر توسعه پایدار هدف نهایی ما به شمار رود، پایداری زیست محیطی شرط لازم برای تحقق توسعه پایدار است (ملکی و همکاران، ۱۳۹۳).

این بعد از پایداری از طریق کاهش مصرف منابع و انرژی، کاهش حجم ضایعات، آلودگی و بازیافت آن‌ها و یافتن فن‌آوری‌های مناسب، استفاده عقلایی و آگاهانه از منابع زیست محیطی تقویت می‌شود (عزیز زاده و دهقانی، ۱۳۹۲). مناطق روستایی به واسطه نزدیکی بیشتر به طبیعت و اثرات مستقیمی که بر طبیعت می‌گذارند و تأثیراتی که از طبیعت می‌پذیرند، از اهمیت بسزایی برخوردار هستند (مطیعی لنگرودی و عزمی، ۱۳۹۰)؛ بنابراین پایداری زیست محیطی این مناطق، در تحقق اهداف توسعه ملی به منظور مقابله با بیابان‌زایی و خطرهای ناشی از خشکسالی‌ها، مقابله با فرسایش و تخریب خاک، حفظ و نگهداری منابع طبیعی و نیز خرده اقلیم‌ها، حائز اهمیت است (شرفی و علی بیگی، ۱۳۹۴).

این در حالی است که محیط‌زیست بسیاری از روستاهای کشور با تهدیدات شدیدی از قبیل گسترش بیابان، افزایش غلظت ریزگردها و آلاینده‌ها، تخریب جنگل‌ها و مراتع، تغییر کاربری اراضی زراعی، پایین رفتن سطح سفره‌های آب زیرزمینی، رانش زمین و غیره مواجه‌اند (گراوندی و همکاران، ۱۳۹۰). در نواحی روستایی نقش کشاورزی پررنگ است و تأثیرات آن به شکل مثبت و منفی بر محیط‌زیست روستایی قابل چشم‌پوشی نیست. شخم عمیق، کودهای شیمیایی و سموم آفت‌کش به همراه آلودگی منابع آبی از جمله تأثیرات منفی آن است و در کنار آن می‌توان به نقش کشاورزی در توسعه محیط‌زیست روستایی اشاره داشت (مطیعی لنگرودی و عزمی، ۱۳۹۰).

رابطه میان جمعیت و محیط‌زیست رابطه‌ای متقابل و دوسویه است؛ به این معنی که هم جمعیت و ویژگی‌های آن بر محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد و هم محیط‌زیست بر جمعیت‌های انسانی و ویژگی‌های آن تأثیرگذار است. به بیان دیگر، باید گفت که هرچند در بررسی رابطه میان جمعیت و محیط‌زیست بیشتر متغیرهای جمعیت شناختی به‌عنوان عوامل اثرگذار در این رابطه مورد توجه قرار گرفته‌اند ولی واقعیت این است که یک رابطه علی را نیز می‌توان در جهت عکس یافت. به این معنی که تغییرات زیست محیطی نیز نتایج جمعیت شناختی در پی خواهد داشت (حسینی، ۱۳۸۳).

از این رو، آشنایی با پیامدهای زیست محیطی ناشی از به‌کارگیری رویکردهای مختلف جمعیتی، به منظور اصلاح و بهبود این رویکردها در برنامه‌ریزی‌های آتی ضرورت دارد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱). مرور ادبیات داخلی و خارجی تحقیق نشان می‌دهد در حدود ۴۰ سال اخیر مطالعات پرشماری در زمینه تأثیر ویژگی‌های جمعیت شناختی بر نگرش و ادراک افراد نسبت به مباحث مختلف پایداری و محیط‌زیست انجام شده

که به برخی از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود: غذایی و بیژنی (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای نشان دادند بین دو گروه از کشاورزان شرکت کننده در کلاس‌های آموزشی - ترویجی و کشاورزانی که مشارکت ندارند از نظر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه تفاوت مثبت و معنی‌داری وجود ندارد.

احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵) در تحلیل جامعه‌شناختی بر روی رفتار زیست‌محیطی به این نتیجه رسیدند که بین تحصیلات افراد مورد مطالعه و رفتار زیست‌محیطی آن‌ها رابطه‌ای وجود نداشت. همچنین این محققان نشان دادند که رفتارهای زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه بر حسب متغیرهایی چون جنس و گروه‌های سنی متفاوت بود. صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۵) در تحقیقی نشان دادند که بین رفتارهای زیست‌محیطی زنان و مردان مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری وجود نداشت، ولی بین سطح تحصیلات و رفتارهای زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه رابطه منفی و معنی‌داری وجود داشت.

نتیجه تحقیق رنجبر و همکاران (۱۳۹۵) نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین نگرش افراد مناطق روستایی مورد مطالعه به لحاظ متغیرهای نوع فعالیت، جنس، سطح تحصیلات و گروه سنی وجود داشت. شمس و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافتند که نگرش کشاورزان شهرستان اسدآباد نسبت به مقوله‌های کشاورزی پایدار در حد متوسط بود.

نتایج مطالعه جمشیدی و همکاران (۱۳۹۴) حاکی از آن بود که بین وضعیت پایداری کشت برنج و متغیرهایی مانند سن، وسعت اراضی تحت تملک، مشارکت اجتماعی، میزان تماس‌های ترویجی، میزان تحصیلات رابطه مثبت و معنی‌داری در سطح پنج درصد وجود داشت.

قادری و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که متغیرهای سن و تحصیلات با رفتار زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری نداشتند ولی بین متغیرهای جنس، درآمد، نوع شغل و رفتار زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود داشت. خواجه شاه کوهی و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی نشان دادند که بین سن، تحصیلات، میزان درآمد سالانه و شرکت در دوره‌های آموزشی - ترویجی با سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی روستائیان مورد مطالعه همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود داشت. صالحی و همکاران (۱۳۹۴) به تبیین جامعه‌شناختی رفتار محیط‌زیستی گردشگران در پارک جنگلی نور پرداختند؛ یافته‌ها نشان داد که بین سن گردشگران، محل سکونت و رفتارهای محیط‌زیستی رابطه معنی‌داری وجود دارد در مقابل، یافته‌های تحقیق حاکی از رابطه مثبت بین جنسیت و سطح تحصیلات و رفتارهای محیط‌زیستی بود.

صالحی و پازوکی نژاد (۱۳۹۳) در تحقیقی به این نتیجه دست یافتند که نگرش زیست‌محیطی و سن روستائیان بر گرایش آن‌ها به کشاورزی پایدار، بیشترین تأثیر را داشتند. دریائی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به این نتیجه دست یافتند که متغیرهای سطح تحصیلات و دسترسی به عوامل آموزشی - ترویجی با نگرش برنج‌کاران نسبت به کشت پایدار برنج ارتباط

مثبت و معنی‌داری وجود دارد. حاجی‌زاده میمندی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی دریافتند میان زنان و مردان در رفتارهای زیست‌محیطی تفاوت معنی‌داری وجود دارد به طوری که زنان در مقایسه با مردان رفتارهای سازگارتری نسبت به محیط‌زیست بروز دادند. همچنین، در این تحقیق میان متغیرهای سن، بهره‌مندی از وسایل ارتباط جمعی، تحصیلات و رفتارهای زیست‌محیطی رابطه مثبت و معنی‌داری مشاهده نشد. صالحی و پازوکی نژاد (۱۳۹۳) در تحقیقی نشان دادند که بین نگرش زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه بر حسب جنس تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. مختاری ملک‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیق به این نتیجه رسیدند که تفاوت معنی‌داری بین رفتار زیست‌محیطی زنان و مردان مورد مطالعه وجود داشت به طوری که رفتارهای زیست‌محیطی زنان در مقایسه با مردان مطلوب‌تر بود. منتی زاده و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی دریافتند کشاورزان تحصیلکرده‌ای که ارتباط بیشتری با کارشناسان مراکز خدمات داشتند و بیشتر در کلاس‌های آموزشی این مراکز شرکت کردند، زمین زراعی بیشتری در اختیار داشته و عملکرد زراعی بالاتری نیز دارند، به میزان بیشتری به بروز رفتارهای سازگار با محیط‌زیست اقدام کردند. فاتح نیا (۱۳۹۰) در تحقیقی به این نتیجه رسید که افراد مورد مطالعه نگرش مثبتی نسبت به کاهش مشکلات پسماند و محیط‌زیست داشتند. نتایج تحقیق محمدیان و ختائی (۱۳۹۰) حاکی از آن است که زنان در مقایسه با مردان از نگرش مطلوب‌تری نسبت به مسائل زیست‌محیطی برخوردار بودند. نواح و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی نشان دادند که میان متغیرهای سن، جنس و تحصیلات با رفتار زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری وجود دارد. عادل‌ساروئی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی به این نتیجه دست یافتند که متغیرهای سطح سواد، تعداد نیروی کار خانوادگی، مشارکت اجتماعی و مالکیت خصوصی بر شاخص پایداری عملیات کشاورزی مزارع مورد مطالعه تأثیر مثبت و میزان سطح زیر کشت تأثیر منفی داشتند. نتایج تحقیق افشاری و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد که بین متغیرهای سن، تعداد افراد خانوار و سابقه کشت پنبه با نگرش زنان پنبه‌کار نسبت به کشاورزی پایدار همبستگی منفی و معنی‌داری وجود داشت. مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۸۹) با استفاده از تحلیل مسیر به بررسی پایداری نظام‌های بهره‌برداری مختلف در آق‌قلا پرداختند. بر اساس این پژوهش شش متغیر سن بهره‌بردار، میزان مشارکت، اندازه زمین زراعی، سطح سواد بر سطح پایداری نظام‌های بهره‌برداری تأثیرگذار بودند.

ایروانی و دربان آستانه (۱۳۸۳) در تحقیقی نشان دادند که بین استفاده از بیمه، دریافت وام و وضعیت پایداری واحدهای بهره‌برداری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین، در این تحقیق متغیرهای سن کشاورزان، تحصیلات، مساحت اراضی زیر کشت، ارتباط با عوامل آموزشی و ترویجی، شرکت در کلاس‌های ترویجی، درآمد ماهیانه خانوار بر پایداری نظام‌های

بهره‌برداری ارتباط مثبت و معنی‌داری داشتند.

جوکار و میردامادی (۱۳۸۹) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که متغیرهای شرکت در فعالیتهای داوطلبانه، استفاده از فیلم‌های آموزشی در محیط‌زیست، تمایل به ایجاد تشکلهای زیست‌محیطی رابطه مثبت و معنی‌داری با متغیر دیدگاه افراد مورد مطالعه نسبت به حفاظت محیط‌زیست دارد.

اسماعیلی و میردامادی (۱۳۸۹) در مطالعه خود بیان نمودند که متغیرهای سن، سطح تحصیلات و تجربه رابطه معنی‌داری با بینش افراد مورد مطالعه در زمینه سالم‌سازی محیط‌زیست ندارد. (Motamedinia et al, 2014) در پژوهش خود، به بررسی عوامل مؤثر بر نگرش زیست‌محیطی پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که متغیرهای سطح تحصیلات و شرکت در دوره‌های آموزشی زیست‌محیطی جزء متغیرهای تبیین‌کننده نگرش زیست‌محیطی هستند.

بر اساس نتایج تحقیق (Molina et al, 2014) مشخص شد که متغیرهای جنس، انگیزه‌ها و نگرش بر رفتار زیست‌محیطی افراد مورد مطالعه اثرگذار بودند.

(Abu Samah et al, 2012) نیز نشان دادند که نگرش کشاورزان مالزی به کشاورزی پایدار مساعد بود. ولی نگرش کشاورزان از نظر سن، سواد، منطقه محل سکونت با یکدیگر تفاوت معنی‌داری داشتند.

(Botetzagias et al, 2015) در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که بین سن افراد مورد مطالعه و نگرش زیست‌محیطی آن‌ها رابطه منفی و معنی‌داری وجود داشت. همچنین، متغیرهای جنس و سطح تحصیلات رابطه مثبت و معنی‌داری با نگرش زیست‌محیطی داشته ولی در این تحقیق بین درآمد و نگرش زیست‌محیطی رابطه معنی‌داری مشاهده نشد.

بررسی نتایج مطالعات مختلف انجام‌شده در خارج کشور نیز نشان می‌دهد که متغیرهای سن، سطح سواد، جنس، شغل، درآمد، اندازه زمین در تبیین نگرش زیست‌محیطی افراد تأثیرگذار هستند (Hines et al, 1987; Buttell & Taylor, 1991; Vogl, 1994; Corner et al, 1999; Caiazza & Barret, 2003; Bamberg, 2003). نتایج سایر مطالعات نشان دادند بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد (Jones & Dunlap, 1992; Van Liere & Dunlap, 1980).

نتایج برخی تحقیقات انجام‌شده بر روی رابطه بین جنس و رفتارها و نگرانی‌های محیط‌زیستی نشان می‌دهد که زنان در مقایسه با مردان بیشتر نگران محیط‌زیست هستند و نگرش مطلوب‌تری نسبت به محیط‌زیست دارند (Bord & O'Connor, 1997; Jones & Dunlap, 1992; Steel, 1996; Zelezny, Chua & Aldrich, 2000).

درحالی‌که نتایج برخی مطالعات نشان می‌دهد بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد (Tindall et al, 2003).

به‌طور کلی با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان این‌گونه استنباط کرد که ویژگی‌های جمعیت شناختی تأثیر ثابت و مشخصی بر

روی ادراک افراد نسبت به پایداری زیست‌محیطی ندارند. به عنوان مثال (Oliver, 1999) بر این باور است ویژگی‌های جمعیت شناختی می‌توانند تأثیر بسزایی بر مقوله پایداری داشته باشند؛ درحالی‌که نتیجه برخی از تحقیقات نشان می‌دهد این ویژگی‌ها ۱۰ درصد اقدامات محیط‌زیستی را می‌توانند تبیین نمایند (Olli et al, 2001).

نتایج برخی از مطالعات نشان می‌دهد افراد جوان‌تر (Arcury, 1990; Dietz, Stern, & Guagnano, 1990; Jones & Dunlap, 1998; Dunlap et al., 2000; Honnold, 1981; Howell & Laska, 1992; Jones & Dunlap, 1992; VanLiere & Dunlap, 1980) در رابطه با مسائل محیط‌زیستی نگرانی بیشتری دارند درحالی‌که (Olli et al, 2001) بر این باورند که جنسیت تبیین‌کننده قوی برای رفتارهای زیست‌محیطی است که تحت تأثیر درآمد اندک، سطح سواد بالا و سن بالا قرار می‌گیرد.

همان‌طور که از نتایج مطالعات مختلف پیداست، ویژگی‌های جمعیت شناختی در تبیین ادراک و نگرش افراد نسبت به مسائل زیست‌محیطی بی‌تأثیر نیستند و در بیشتر مواقع می‌توانند تأثیر بسزایی در تبیین این متغیر داشته باشند.

مرور پیشینه تحقیق (از سال ۱۹۸۰ میلادی تاکنون) حاکی از اهمیت این موضوع در بین صاحب‌نظران و محققان در حدود چهل سال اخیر بوده؛ بنابراین این تحقیق نیز در پی آن است که ادراک روستائیان بخش مرکزی شهرستان باغملک را بر اساس ویژگی‌های جمعیت شناختی آن‌ها مورد مطالعه قرار دهد.

اهداف تحقیق

- توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی روستائیان مورد مطالعه؛
- توصیف ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست‌محیطی؛
- مقایسه ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست‌محیطی برحسب جنس، استفاده از بیمه محصولات کشاورزی، شرکت در دوره‌های آموزشی، مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی؛
- مقایسه ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست‌محیطی برحسب نوع شغل و نوع دهستان؛
- مقایسه ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست‌محیطی برحسب نوع مالکیت زمین؛
- تحلیل همبستگی بین متغیرهای سن، سطح سواد، مدت سکونت در روستا، میزان درآمد و مساحت زمین کشاورزی؛
- تحلیل رگرسیونی ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست‌محیطی با استفاده از متغیرهای پیش‌بین.

روش پژوهش

این تحقیق از لحاظ امکان کنترل متغیرها، غیرآزمایشی و توصیفی، از نظر روش گردآوری داده‌ها، میدانی و درنهایت به لحاظ قابلیت تعمیم‌یافته‌ها، از نوع پیمایشی به شمار می‌آید. جامعه آماری این تحقیق شامل سرپرستان خانوار روستاهای

t مورد مطالعه قرار گرفتند به منظور محاسبه اندازه تأثیر گروه‌ها بر روی اختلاف میانگین‌ها از قاعده Cohen (۱۹۸۸) استفاده شد.

در این قاعده، مقدار d محاسبه شده بیانگر اندازه تأثیر است و بدین صورت تفسیر می‌شود: کمتر از ۰/۲: اندازه تأثیر اندک، بین ۰/۲ تا ۰/۵: متوسط و بیشتر از ۰/۵: اندازه تأثیر زیاد. در آزمون‌های تحلیل واریانس یک‌طرفه نیز برای تعیین تأثیر اندازه گروه‌ها از ضریب مجذور اتا استفاده گردید (Richardson, 2011).

مقدار این ضریب این گونه تفسیر می‌شود: کمتر از ۰/۰۱: اندازه تأثیر اندک، بین ۰/۰۱ تا ۰/۰۶: اندازه تأثیر متوسط، بیش از ۰/۰۶: اندازه تأثیر زیاد (Pierce et al., 2004). همچنین به منظور تحلیل رابطه بین برخی از ویژگی‌های جمعیت شناختی از ضریب همبستگی اسپیرمن بهره گرفته شد.

یافته‌ها

ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان

یافته‌های به دست آمده در جدول ۱ میانگین سنی پاسخ‌دهندگان ۴۶/۲۱ سال بود. به لحاظ جنسیت ۶۹/۵ درصد (۲۳۷ نفر) از سرپرستان خانوار مورد مطالعه مرد و ۳۰/۵ درصد (۱۰۴ نفر) زن بودند.

مدت سکونت در روستا به طور میانگین ۴۰ سال به دست آمد. در رابطه با سطح سواد سرپرستان خانوار نتایج به دست آمده نشان داد که ۲۲/۳ درصد (۷۶ نفر) بی‌سواد، ۲۴ درصد (۸۲ نفر) ابتدایی، ۲۱/۷ درصد (۷۴ نفر) راهنمایی و ۳۲ درصد (۱۰۹ نفر) سطح سواد دیپلم و بالاتر داشتند. شغل اصلی اکثریت پاسخ‌دهندگان (۵۹/۵ درصد، ۲۰۳ نفر) کشاورزی، ۷/۶ درصد (۲۶ نفر) باغداری، ۹/۴ درصد (۳۲ نفر) دامداری، ۹/۱ درصد (۳۱ نفر) کارمند و مابقی (۴۹ نفر) در سایر مشاغل فعالیت داشتند. میانگین درآمد (ماهانه) سرپرستان خانوار مورد مطالعه ۱۱۱۶۳۸۲ تومان به دست آمد.

نوع بهره‌برداری سرپرستان خانوار از زمین‌های کشاورزی ۷۹/۴ درصد (۲۲۷ نفر) به صورت شخصی، ۱۸/۵ درصد (۵۳ نفر) به صورت اجاره‌ای و ۲/۱ درصد (۶ نفر) به صورت مشاع بود. ۶۳/۴ درصد (۱۸۴ نفر) از سرپرستان خانوار از بیمه محصولات کشاورزی استفاده کرده‌اند و ۳۶/۶ درصد (۱۰۶ نفر) از این بیمه استفاده ننموده‌اند.

میانگین مساحت زمین‌های کشاورزی آبی و دیم به ترتیب ۳/۹۳ و ۵/۰۷ هکتار به دست آمد. ۱۵/۷ درصد (۵۳ نفر) از پاسخ‌دهندگان در دوره‌های آموزشی مربوط به محیط‌زیست شرکت کرده و ۸۴/۳ درصد (۲۸۴ نفر) در این دوره‌های شرکت نکردند.

از نظر مشارکت پاسخ‌دهندگان در طرح‌های منابع طبیعی که تاکنون در مناطق روستایی مورد مطالعه انجام شده است، نتایج نشان داد ۲۱/۷ درصد (۷۳ نفر) در اجرای این طرح‌ها مشارکت داشته و ۷۸/۳ درصد (۲۶۴ نفر) مشارکت نداشته‌اند.

بخش مرکزی شهرستان باغملک بودند (N=3005). حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان ۳۴۱ نفر محاسبه شده (N=341) و افراد نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای تناسبی مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخت بوده که از دو بخش تشکیل گردیده است؛ بخش اول ادراک سرپرستان خانوارهای روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی را با ۱۲ گویه در قالب طیف شش سطحی (۱: هیچ، ۲: خیلی کم، ۳: کم، ۴: تا حدی، ۵: زیاد و ۶: خیلی زیاد) مورد سنجش قرار گرفت. در بخش دوم ویژگی‌های جمعیت شناختی سرپرستان خانوار در قالب سؤالات باز و بسته مورد بررسی قرار گرفت. این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: سن، جنس، مدت سکونت در روستا، سطح سواد، نوع شغل، دهستان محل سکونت، درآمد، نوع مالکیت زمین کشاورزی، استفاده از بیمه محصولات کشاورزی، مساحت زمین‌های کشاورزی (آبی و دیم)، شرکت در دوره‌های آموزشی حفاظت از محیط‌زیست و مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی.

روایی ظاهری و محتوایی ابزار تحقیق با استفاده از نظرات جمعی از متخصصان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. برای پایایی ابزار تحقیق، آزمون مقدماتی در بین ۳۰ نفر از سرپرستان خانوارهای روستایی مورد مطالعه قرار گرفت و مقدار آلفای کرونباخ برای متغیر ادراک روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی ۰/۸۰۴ به دست آمد که بر اساس مقیاس (Mallery & George (2003) مقدار پایایی پرسشنامه در سطح خوب ارزیابی شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. در قسمت آمار توصیفی برای توصیف فراوانی ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی از روش فاصله انحراف معیار از میانگین (ISDM) استفاده شد. طبق فرمول (۱) پاسخ‌های افراد با توجه به طیف لیکرت مورد استفاده در سه سطح به شکل ذیل دسته‌بندی شد:

فرمول ۱:

A: کم = $A \leq \text{Mean} - \text{Sd}$

B: متوسط = $\text{Mean} - \text{Sd} \leq B \leq \text{Mean}$

C: زیاد = $\text{Mean} + \text{Sd} \leq C$

در قسمت آمار استنباطی با توجه به هدف تحقیق و ماهیت متغیرهای مورد مطالعه از آزمون‌های مقایسه میانگین پارامتریک t مستقل و واریانس یک‌طرفه (ANOVA) و آزمون مقایسه میانگین نا پارامتریک کروسکال والیس استفاده شد. قبل از استفاده از آزمون‌های t و واریانس یک‌طرفه ابتدا از نرمال بودن داده‌ها از طریق آزمون کولموگروف اسمیرنوف اطمینان حاصل شد. در رابطه با متغیرهایی که با استفاده از آزمون مقایسه میانگین

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار
سن	-	۳۴۱	۱۰۰	۴۶/۲۱	۱۰/۸۸
	مدت سکونت در روستا	-	۳۴۱	۱۰۰	۴۰
میزان درآمد ماهانه (تومان)	-	۳۴۱	۱۰۰	۱۱۱۶۳۸۲/۲۵	۴۸۶۱۸۳/۶۴
	مساحت زمین‌های کشاورزی (هکتار)	آبی	۲۵۹	۷۵/۹۵	۳/۹۳
دیم		۲۱۵	۶۳/۰۴	۵/۰۷	۲/۶۵
جنسیت	مرد	۲۳۷	۶۹/۵	-	-
	زن	۱۰۴	۳۰/۵	-	-
تحصیلات	بی‌سواد	۷۶	۲۲/۳	-	-
	ابتدایی	۸۲	۲۴	-	-
	راهنمایی	۷۴	۲۱/۷	-	-
	دیپلم به بالاتر	۱۰۹	۳۲	-	-
شغل اصلی	کشاورز	۲۰۳	۵۹/۵	-	-
	باغدار	۲۶	۷/۶	-	-
	دامدار	۳۲	۹/۴	-	-
	کارمند	۳۱	۹/۱	-	-
	سایر	۴۹	۱۴/۴	-	-
نوع بهره‌برداری	شخصی	۲۲۷	۷۹/۴	-	-
	اجاره‌ای	۵۳	۱۸/۵	-	-
	مشاع	۶	۲/۱	-	-
استفاده از بیمه محصولات کشاورزی	بله	۱۸۴	۶۳/۴	-	-
	خیر	۱۰۶	۳۶/۶	-	-
شرکت در دوره آموزشی مرتبط با محیط‌زیست	بله	۵۳	۱۵/۷	-	-
	خیر	۲۸۴	۸۴/۳	-	-
مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی اجراشده	بله	۷۳	۲۱/۷	-	-
	خیر	۲۶۴	۷۸/۳	-	-

رتبه‌بندی گویه‌های ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی

نتایج به‌دست‌آمده از سنجش گویه‌های ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی نشان داد که از نظر پاسخ‌دهندگان گویه "میزان بروز پدیده ریز گردها" با میانگین ۵/۳۷ بالاترین رتبه و "وقوع سیلاب‌های محلی در اثر طغیان رودخانه‌ها" پایین‌ترین رتبه با میانگین ۲/۵۱ را دارا بودند.

میانگین کلی ادراک روستائیان در رابطه با وضعیت پایداری زیست‌محیطی ۳/۶۰ به دست آمد که با توجه به طیف مورد استفاده ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی پایین‌تر از سطح متوسط است (جدول ۲).

جدول ۲. رتبه‌بندی گویه‌های ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی (n=۳۴۱)

رتبه	انحراف معیار	میانگین ^۰	گویه
۱	۰/۹۲	۵/۳۷	بروز پدیده ریزگردها (گردوغبار)
۲	۰/۹۳	۵/۱۹	افزایش دمای هوا
۳	۱/۲۷	۴/۸۶	آلودگی هوا
۴	۱/۲۲	۴/۵۸	کاهش بارندگی و منابع آبی
۵	۱/۳۹	۴/۰۶	آلودگی خاک
۶	۱/۴۵	۴/۰۳	کاهش بارندگی و منابع آبی
۷	۱/۱۵	۳/۸۸	تغییر کاربری اراضی زراعی و باغی
۸	۱/۲۸	۳/۷۵	آلودگی آب
۹	۱/۱۱	۳/۴۳	تغییر زمان بارندگی (بارندگی نابهنگام یا خارج از فصل)
۱۰	۱/۳۳	۲/۴۱	آتش‌سوزی جنگل‌ها، مراتع و باغ‌های روستا
۱۱	۱/۲۷	۲/۵۲	بروز طوفان‌های شدید
۱۲	۱/۲۷۷	۲/۵۱	وقوع سیلاب‌های محلی در اثر طغیان رودخانه‌ها
	۰/۵۱	۳/۶۰	میانگین کل

۱: هیچ، ۲: خیلی کم، ۳: کم، ۴: متوسط، ۵: زیاد، ۶: خیلی زیاد

توصیف سطح ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی همان‌طور که جدول ۳ نشان می‌دهد، در رابطه با ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به پایداری زیست‌محیطی، ۴۵/۷ درصد افراد درک متوسط و ۳۴ درصد پاسخ‌دهندگان درک بالایی نسبت به پایداری زیست‌محیطی داشتند.

جدول ۳. توصیف سطح ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی (n=۳۴۱)

درصد	فراوانی	سطح
۲۰/۳	۶۹	کم (A ≤ ۳/۰۹)
۴۵/۷	۱۵۶	متوسط (۳/۰۹ ≤ B ≤ ۴/۱۱)
۳۴	۱۱۶	زیاد (C ≤ ۴/۱۱)
۱۰۰	۳۴۱	جمع

مقایسه ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر اساس برخی از ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای به‌منظور تعیین رابطه بین متغیرهای مستقلی چون جنسیت، استفاده از بیمه، شرکت در دوره‌های آموزشی و مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی و متغیر وابسته تحقیق (ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی) از آزمون t مستقل استفاده شد. نتایج آزمون t نشان داد که بین دیدگاه (زن و مرد)، (کسانی که از بیمه محصولات کشاورزی استفاده کردند و کسانی که از این نوع بیمه استفاده نکردند)، (کسانی که در دوره‌های آموزشی حفاظت محیط‌زیست شرکت کردند و کسانی که در این دوره‌ها شرکت نکردند) نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی اختلاف معنی‌داری وجود نداشت. نتایج آزمون t نشان داد که بین دیدگاه کسانی که در طرح‌های منابع طبیعی مشارکت داشته و کسانی که در این طرح‌ها مشارکت نکردند، نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی اختلاف معنی‌داری وجود داشت (t = ۲/۷۸, Sig = ۰/۰۰۰). به‌عبارتی‌دیگر، افرادی که در این طرح‌ها شرکت نموده‌اند با میانگین ۳/۹۲ در مقایسه با افرادی که در این طرح‌ها شرکت نکرده‌اند با میانگین ۳/۷۱ از ادراک بهتری نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی برخوردار بودند. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که مقدار آماره Cohen's d برای گروه‌های مورد مقایسه ۰/۳۵ به دست آمد که نشان‌دهنده اندازه تأثیر متوسط بر روی معنی‌داری آزمون t است (جدول ۴).

جدول ۴. مقایسه ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر اساس برخی از ویژگی‌های شخصی و حرفه‌ای

متغیر	سطوح متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	Sig.	Cohen's d
جنسیت	مرد	۲۳۷	۳/۷۳	۰/۷۱	۱/۳۲	۰/۱۸	-
	زن	۱۰۴	۳/۸۱	۰/۴۰			
استفاده از بیمه محصولات کشاورزی	بله	۱۸۴	۳/۷۶	۰/۶۶	۱/۳۱	۰/۱۸	-
	خیر	۱۰۶	۳/۸۶	۰/۶۳			
شرکت در دوره‌های آموزشی مرتبط با محیط‌زیست	بله	۵۳	۳/۸۶	۰/۶۸	۱/۲۸	۰/۱۹	-
	خیر	۲۸۴	۳/۷۴	۰/۶۳			
مشارکت در طرح‌های منابع طبیعی	بله	۷۳	۳/۹۲	۰/۵۲	۲/۷۸**	۰/۰۰۰	۰/۳۵
	خیر	۲۶۴	۳/۷۱	۰/۶۶			

$p \leq 0/001^{**}$

مقایسه ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر اساس نوع شغل و دهستان

یافته‌های آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر اساس نوع شغل وجود دارد ($F= 7/46$, $Sig=0/000$). آزمون LSD نشان داد که بین ادراک باغداران و کشاورزان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی تفاوت معنی‌داری وجود دارد، به طوری که باغداران (میانگین: ۴/۰۸) در مقایسه با کشاورزان (میانگین: ۳/۸۳) از ادراک بهتری نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی برخوردار بودند. همچنین، نتایج آزمون نشان داد که ادراک کشاورزان (میانگین: ۳/۸۳) نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی در مقایسه با ادراک دامداران (۳/۵۰) و پاسخ‌دهندگانی که مشاغل دیگری داشتند (۳/۴۳) بهتر بود. بین ادراک سایر گروه‌های مورد مطالعه در رابطه با وضعیت پایداری زیست‌محیطی اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد. نتایج مقایسه ادراک سرپرستان خانوار که در دهستان‌های مورد مطالعه سکونت داشتند نشان داد که اختلاف معنی‌داری بین ادراک پاسخ‌دهندگان دهستان‌های مورد مطالعه نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی وجود نداشت (جدول ۵).

جدول ۵. مقایسه ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر اساس نوع شغل و دهستان

متغیر	سطوح متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	Sig.	LSD	η^2 مجذور اتا
نوع شغل	۱- کشاورز	۲۰۳	۳/۸۳	۰/۶۴	۷/۴۶**	۰/۰۰۰	۳ و ۵ < ۲	۰/۰۸۸
	۲- باغدار	۲۶	۴/۰۸	۰/۷۱				
	۳- دامدار	۳۲	۳/۵۰	۰/۵۲				
	۴- کارمند	۳۱	۳/۷۹	۰/۵۷				
	۵- سایر	۴۹	۳/۴۳	۰/۵۱				
نوع دهستان	۱- رود زرد	۴۲	۳/۸۱	۰/۷۳	۱/۵۷	۰/۱۹	-	-
	۲- قلعه تل	۸۵	۴/۶۹	۰/۵۷				
	۳- منگشت	۱۱۵	۳/۷۰	۰/۷۰				
	۴- هپرو	۹۹	۳/۸۶	۰/۵۴				

$p \leq 0/001^{**}$

مقایسه ادراک سرپرستان خانوار نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر حسب نوع مالکیت زمین

با توجه به اینکه فراوانی بعضی از سطوح متغیرهای مورد مطالعه در جدول ۶ کمتر از حد مجاز (حداقل ۲۵ نفر) برای انجام آزمون واریانس یک‌طرفه بودند (Yoder, 2007)؛ بنابراین، انجام آزمون مزبور میسر نشد و برای بررسی تأثیر متغیرهای مذکور بر روی متغیر وابسته (ادراک روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی) از آزمون کروس کالوالیس استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به وضعیت پایداری زیست‌محیطی بر اساس نوع مالکیت زمین وجود ندارد.

جدول ۶. مقایسه ادراک سرپرستان خانوار نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی برحسب نوع مالکیت زمین

Sig	کای اسکور	درجه آزادی	میانگین رتبه‌ای	تعداد	سطوح متغیر	متغیر
			۱۴۵/۶۴	۲۲۷	۱- شخصی	
۰/۶۰	۰/۹۹	۲	۱۳۷/۱۲	۵۳	۲- اجاره‌ای	نوع مالکیت زمین
			۱۱۹	۶	۳- مشاع	

نتایج همبستگی بین متغیرهای فردی و حرفه‌ای و ادراک سرپرستان خانوار نسبت به پایداری زیست محیطی
 به‌منظور تعیین همبستگی بین متغیرهای تحقیق و ادراک سرپرستان خانوار نسبت به پایداری زیست محیطی، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که بین متغیر مدت سکونت در روستا و ادراک سرپرستان نسبت به پایداری زیست محیطی، همبستگی منفی و معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ وجود دارد. بین متغیرهای مساحت زمین آبی و زمین دیم و ادراک سرپرستان نسبت به پایداری زیست محیطی، همبستگی مثبت و معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. همچنین، بین متغیر سطح سواد و دیدگاه سرپرستان نسبت به پایداری زیست محیطی، همبستگی منفی و معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. بین سایر متغیرهای مورد مطالعه تحقیق با متغیر وابسته رابطه معنی‌داری مشاهده نشد (جدول ۷).

جدول ۷. همبستگی بین متغیرهای فردی و حرفه‌ای و ادراک سرپرستان خانوار نسبت به پایداری زیست محیطی

Sig	ضریب همبستگی r	متغیر
۰/۴۶۶	۰/۰۴	سن
۰/۰۳۰	-۰/۴۵۵*	مدت سکونت در روستا
۰/۱۲۲	-۰/۱۲۵	میزان درآمد ماهیانه
۰/۰۰۰	۰/۲۵۷**	مساحت زمین آبی
۰/۰۰۰	۰/۳۰۴**	مساحت زمین دیم
۰/۰۰۱	-۰/۱۷۲**	سطح سواد

$p \leq ۰/۰۱$ ** و $p \leq ۰/۰۵$ *

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه درباره محیط‌زیست و مقوله پایداری آن یکی از موضوعات مهم و چالش‌برانگیزی است که در حوزه جامعه‌شناسی محیط‌زیست قرار می‌گیرد که با توجه به بحران‌های زیست محیطی در دهه‌های اخیر، بیشتر مورد توجه محققان، صاحب‌نظران و اذهان عمومی قرار گرفته است. تاکنون رویکرد پژوهشی به‌کاررفته برای بحران‌های زیست محیطی عمدتاً مبتنی بر پارادایم‌های علمی اثبات‌گرا هستند که با ضرورت در نظر گرفتن فرهنگ هم‌راستا نیستند.

نواح و فروتن کیا (۱۳۹۰) معتقدند که اقدامات زیست محیطی باید بیشتر زیست‌بوم‌گرا باشند که بر ارزش‌ها، باورها و ویژگی‌های جمعیت شناختی مردم استوار باشند. بر این اساس، مبنای دیدگاه جدید در پایداری محیط‌زیست علاوه بر عوامل فنی باید متوجه انسان و ویژگی‌های جمعیت شناختی او باشد. با توجه به اهمیت موضوع، این تحقیق باهدف تحلیل جمعیت شناختی ادراک روستائیان بخش مرکزی باغ‌ملک در رابطه با پایداری زیست محیطی انجام شد.

نتایج تحقیق نشان داد که ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست محیطی پایین‌تر از سطح متوسط است که با نتیجه مطالعه شمس و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد، ولی با نتایج تحقیق فاتح نیا (۱۳۹۰) و (Abu samah et al., 2012) مطابقت نداشت.

این یافته بیانگر آن است که بحران‌های زیست محیطی در مناطق روستایی مورد مطالعه در حال افزایش می‌باشند و بر روی وضعیت پایداری زیست محیطی منطقه تأثیر گذاشته‌اند و نهادهای متولی نتوانسته‌اند اقدامات کاربردی و مفیدی را در راستای کاهش این بحران‌ها و بهبود پایداری زیست محیطی مناطق مورد مطالعه انجام دهند. نتایج آزمون مقایسه میانگین t مستقل نشان داد که بین ادراک زنان و مردان روستایی نسبت به وضعیت زیست محیطی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد؛ لذا این نتیجه حاکی از آن است که در مناطق روستایی مورد مطالعه جنسیت روستائیان بر روی ادراک آن‌ها نسبت به پایداری زیست محیطی تأثیری ندارد، در صورتی که نتایج اکثر مطالعات صورت گرفته در این زمینه نشان از تأثیر متغیر جنسیت بر روی ادراک و نگرش روستائیان نسبت به مسائل زیست محیطی بوده است (احمدیان و حقیقتیان ۱۳۹۵؛ زنجیر و همکاران، ۱۳۹۵؛ قادری و همکاران، ۱۳۹۴؛ صالحی و همکاران، ۱۳۹۴؛ حاجی‌زاده میمندی، ۱۳۹۳؛ مختاری ملک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۳؛ نواح و همکاران، ۱۳۹۰؛ محمدیان و ختائی ۱۳۹۰؛ Botetzagias et al., 2015; Molina et al., 2013; Caiazza & Barret, 2003; Bamberg, 2003; Zelezny, Chua & Aldrich, 2000; Corner et al., 1999; Bord & O'Connor, 1997; Steel, 1996; Vogl, 1994; Jones & Dunlap, 1992; Buttel & Taylor, 1991; Hines et al., 1987). هر چند، این یافته با

نتایج مطالعات اندکی همخوانی دارد (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۵؛ صالحی و پازوکی نژاد، ۱۳۹۳؛ Tindall et al., 2003).

دومین متغیر جمعیت شناختی مورد بررسی در این تحقیق استفاده از بیمه محصولات کشاورزی بود، نتایج آزمون t مستقل نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین ادراک روستائیان که از این بیمه استفاده کرده و آن‌هایی که استفاده نکرده‌اند نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی وجود ندارد. به عبارتی دیگر این متغیر نیز بر روی ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست محیطی تأثیر نداشته است؛ این یافته با نتیجه تحقیق ایروانی و دربان آستانه (۱۳۸۳) همخوانی ندارد.

سومین متغیر مورد بررسی شرکت در دوره‌های آموزشی بود. نتایج آزمون t مستقل نشان داد، بین ادراک روستائیان که در دوره‌های آموزشی مرتبط با محیط‌زیست شرکت کرده و آن‌هایی که شرکت نکرده بودند در رابطه با وضعیت پایداری زیست محیطی مناطق مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. این یافته با نتایج بسیاری از مطالعات صورت گرفته مغایرت دارد (غزالی و بیژنی، ۱۳۹۵؛ جمشیدی و همکاران، شاه کوهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ منتی زاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ ایروانی و دربان آستانه، ۱۳۸۳؛ Motamedinia et al., 2014).

لذا این یافته نشان می‌دهد دوره‌های آموزشی برگزار شده از اثربخشی لازم برای ارتقاء سطح آگاهی روستائیان در رابطه با مسائل و موضوعات زیست محیطی برخوردار نبوده‌اند. در این رابطه صالحی (۱۳۹۰) معتقد است که آموزش محیط‌زیست در ایران وضعیت مناسبی ندارد و از سه دهه فراتر نمی‌رود. اگرچه به تازگی مسائل زیست محیطی در برنامه درسی مدارس گنجانده شده است با این حال این موارد درسی ناکافی بوده و عمدتاً از اطلاعات ابتدایی در مورد محیط‌زیست تشکیل شده اند. از طرفی دیگر در این راستا باید از آموزشگران متخصص و ماهر استفاده گردد.

یکی دیگر از متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق مشارکت افراد مورد مطالعه در طرح‌های منابع طبیعی بود. نتیجه آزمون t مستقل نشان داد که بین ادراک روستائیان که در این طرح‌ها مشارکت کرده و آن‌هایی که شرکت نکرده بودند، نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی تفاوت معنی‌داری وجود داشت. به عبارتی دیگر افرادی که در طرح‌های منابع طبیعی شرکت کرده بودند از ادراک بهتری نسبت به پایداری زیست محیطی برخوردار بودند. این نتیجه نشان می‌دهد، زمانی که روستائیان نسبت به شرکت در اجرای طرح‌های منابع طبیعی ترغیب شده و مورد توجه مسئولین قرار گیرند به‌طور داوطلبانه در صحنه عمل حاضر می‌شوند و از نزدیک و به‌طور ملموس‌تری با پیامدهای مثبت اجرای این‌گونه طرح‌ها در محیط‌زیست آشنا می‌شوند که این موضوع به نوبه خود می‌تواند بر روی ادراک آن‌ها نسبت به مسائل زیست محیطی تأثیر مثبت داشته باشد. این یافته با نتایج تحقیق جمشیدی و همکاران (۱۳۹۴)؛ عادل ساردوئی و همکاران (۱۳۹۰) و مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۸۹) همخوانی دارد. نوع شغل روستائیان و دهستان محل سکونت از دیگر متغیرهایی بودند که تأثیر آن‌ها بر روی ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست محیطی مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد که ادراک روستائیان دارای مشاغل مختلف نسبت به پایداری زیست محیطی با همدیگر متفاوت است. به طوری که باغداران در

مقایسه با کشاورزان از ادراک بهتری نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی برخوردارند. همچنین، نتایج آزمون نشان داد که ادراک کشاورزان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی در مقایسه با ادراک دامداران و پاسخ‌دهندگان که مشاغل دیگری داشتند بهتر بود. این یافته با نتیجه تحقیق رنجبر و همکاران (۱۳۹۵)؛ قادری و همکاران (۱۳۹۴)؛ Caiazza & Barret, 2003; Bamberg, 2003; Corner et al., 1999; Vogl, 1994; Buttel & Taylor, 1991; Hines et al., 1987 همخوانی دارد. همچنین نتیجه آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد، بین ادراک روستائیان که در دهستان‌های مورد مطالعه سکونت داشتند نسبت به پایداری زیست محیطی تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد که با نتیجه تحقیق (Abu samah et al., 2012; Caiazza & Barret, 2003; Bamberg, 2003; Corner et al., 1999; Vogl, 1994; Buttel & Taylor, 1991; Hines et al., 1987) همخوانی ندارد.

این یافته نشان می‌دهد که وضعیت پایداری زیست محیطی در دهستان‌های مورد مطالعه به صورت یکسان بوده و همه بحران‌هایی که پایداری را تحت تأثیر قرار می‌دهند در همه دهستان‌های بخش مرکزی باغملک وجود دارد؛ به همین خاطر سرپرستان خانوار روستاهای دهستان‌های مورد مطالعه ادراک نسبتاً یکسانی در این زمینه داشتند.

نتیجه آزمون کروسکال والیس در رابطه با مقایسه ادراک روستائیان مورد مطالعه نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی بر حسب نوع مالکیت زمین نشان داد که بین ادراک سرپرستان خانواری که مالک زمین‌های شخصی، اجاره‌ای یا مشاع بودند در رابطه با وضعیت پایداری زیست محیطی تفاوت معنی‌داری وجود نداشته؛ که این یافته با نتیجه تحقیق عادل ساردوئی و همکاران (۱۳۹۰) همخوانی ندارد.

این نتیجه نشان می‌دهد که بحران‌های زیست محیطی که در مناطق روستایی مورد مطالعه به‌منظور سنجش ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست محیطی مورد بررسی قرار گرفته‌اند به‌طور یکسانی بر روی عملکرد نظام‌های بهره‌برداری شخصی، اجاره‌ای و مشاع تأثیرگذار بوده‌اند و تفاوت معنی‌داری بر روی هر کدام از نظام‌های بهره‌برداری نداشته‌اند. نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین سن روستائیان مورد مطالعه و ادراک آن‌ها نسبت به پایداری زیست محیطی رابطه معنی‌داری مشاهده نشده که این یافته با نتایج اکثر مطالعات صورت گرفته همخوانی ندارد (احمدیان و حقیقتیان، ۱۳۹۵؛ رنجبر و همکاران، ۱۳۹۵؛ جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ شاه کوهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ صالحی و همکاران، ۱۳۹۴؛ صالحی و پازوکی، ۱۳۹۳؛ حاجی‌زاده میمندی، ۱۳۹۳؛ نواح و همکاران، ۱۳۹۰؛ دریائی و همکاران، ۱۳۹۰؛ مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۹؛ افشاری و همکاران، ۱۳۹۰؛ ایروانی و دربان آستانه، Abu samah et al., 2012; Botetzagias et al., 2015; Caiazza & Barret, 2003; Bamberg, 2003; Corner et al., 1999; Vogl, 1994; Buttel & Taylor, 1991; Hines et al., 1987; مطالعه قادری و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد.

همچنین رابطه منفی و معنی‌داری بین متغیر مدت سکونت در روستا و ادراک پاسخ‌دهندگان نسبت به پایداری زیست محیطی وجود داشت. این یافته نشان می‌دهد که سرپرستان خانواری

رنجبر و همکاران، ۱۳۹۵؛ جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ شاه کوهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ حاجی زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۳؛ منتی زاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ نواح و همکاران، ۱۳۹۰؛ عادل ساردوئی و همکاران، ۱۳۹۰؛ دریائی و همکاران، ۱۳۹۰؛ مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۸۹؛ ایروانی و دربان آستانه، ۱۳۸۳؛ Abu samah؛ Motamedinia et al., (2014)؛ Caiazza et al., 2012؛ Botetzagias et al., 2015؛ Bamberg, 2003؛ Corner et al., 1999؛ Vogl, 1994؛ Buttel & Taylor, 1991؛ Hines et al., 1987؛ آموزش صحیح و اصولی همواره نقش مهمی در تغییر ادراک افراد نسبت به موضوعات مختلف داشته است. در خصوص آموزش محیط زیست عدم کاربرد رویکردهای اصولی در مقاطع تحصیلی قبل از دانشگاه و سطوح دانشگاهی باعث شده است آموزش های صورت گرفته تأثیر چندانی در افزایش دانش زیست محیطی افراد نداشته باشد. نتایج پژوهش های انجام شده توسط محققان مختلف در زمینه آموزش محیط زیست نشان می دهد که مطالب اختصاص یافته به آموزش محیط زیست در کتاب های درسی از نظر حجم و کیفیت مطالب در مقایسه با کل محتوی درسی متناسب نیست. از طرفی دیگر به علت جدید بودن آموزش محیط زیست در ایران و نبود محتوا و کیفیت مناسب آموزش محیط زیست در نظام آموزشی ایران نمی توان از کسانی که دارای تحصیلات بالایی هستند انتظار مطلوب بودن ادراک نسبت به محیط زیست را داشت؛ بنابراین با افزایش سطح سواد تغییری در ادراک افراد نسبت به پایداری زیست محیطی احساس نخواهد شد.

پیشنهادها

- با توجه به رابطه منفی بین سطح تحصیلات و ادراک نسبت به پایداری زیست محیطی پیشنهاد می شود بازنگری کمی و کیفی در محتوای برنامه درسی آموزش محیط زیست صورت پذیرد که این امر در شکل گیری نگرش و ادراک زیست محیطی مطلوب دانش آموزان روستایی تأثیر بسزایی داشته باشد.

- برگزاری منظم کارگاه ها، کلاس ها و دوره های آموزشی - ترویجی مرتبط با محیط زیست جهت ارتقاء سطح آگاهی و دانش روستائیان (به خصوص برای روستائیان با سطح تحصیلات بالا) در زمینه بحران های زیست محیطی مناطق مورد مطالعه و آموزش نحوه مدیریت صحیح با این بحران ها مؤثر باشد.

- یکی از نقش های مهمی که بخش نهادی ترویج و آموزش کشاورزی در ادارات جهاد کشاورزی می تواند داشته باشد ایجاد ظرفیت سازی، ترغیب و انگیزه در روستائیان جهت افزایش مشارکت اجتماعی در اجرای طرح های محیط زیست و منابع طبیعی است که می تواند در بهبود ادراک آن ها نسبت به پایداری زیست محیطی تأثیرگذار باشد.

منابع و مأخذ

۱- احمدیان، د.، و حقیقتیان، م. (۱۳۹۵). تحلیل جامعه شناختی نقش عوامل فرهنگی بر رفتارهای زیست محیطی شهری مورد مطالعه (شهروندان شهر کرمانشاه). مطالعات جامعه شناختی شهری، دوره ۶، شماره ۱۸، صفحات ۵۱-۷۶.

که مدت سکونت آن ها در روستا کمتر بوده ادراک بهتری نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی داشتند. نتایج به دست آمده نشان می دهد که رابطه معنی داری بین میزان درآمد ماهیانه سرپرستان خانوار و ادراک آن ها نسبت به پایداری زیست محیطی وجود ندارد.

این یافته در تحقیقات (Botetzagias et al., 2015؛ Jones & Dunlap, 1992؛ Van Liere & Dunlap, 1980) مورد تأیید قرار گرفته است، ولی با نتایج اکثر مطالعات صورت گرفته همخوانی ندارد (قادری و همکاران، ۱۳۹۴؛ خواجه شکوهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ Bamberg, 2003؛ Caiazza & Barret, 2003؛ Corner et al., 1999؛ Vogl, 1994؛ Buttel & Taylor, 1991؛ Hines et al., 1987). هرچند در این تحقیق رابطه ای بین این دو متغیر مشاهده نشد شاید به این دلیل باشد که مطابق با یافته های تحقیق سرپرستان خانوار مورد مطالعه درآمد زیادی ندارند که صرف مسائل زیست محیطی نمایند. در حالی که نتایج برخی از مطالعات انجام شده حاکی از رابطه قوی بین درآمد و نگرانی های زیست محیطی افراد است (Arcury, 1990) که این نگرانی ها می توانند بر روی ادراک و نگرش زیست محیطی افراد تأثیرگذار باشند.

(Wolterz, 2014) معتقد است به هر حال درآمد می تواند یکی از عوامل اساسی در تبیین رفتار زیست محیطی افراد باشد، زیرا افراد با درآمد بیشتر غالباً از وقت و امکانات بیشتری برای انجام کارهای مرتبط با حفظ محیط زیست برخوردارند.

رابطه مثبت و معنی داری بین متغیرهای مساحت زمین (آبی و دیم) و ادراک روستائیان نسبت به پایداری زیست محیطی وجود داشت که این یافته حاکی از آن است که سرپرستان خانواری که دارای زمین های آبی و دیم بیشتری بودند ادراک آن ها نسبت به پایداری زیست محیطی بهتر بوده است. این نتایج نشان می دهد که هرچقدر مساحت زمین کشاورزی افزایش یابد روستائیان تأثیر بیشتری از بحران ها و مسائل زیست محیطی بر روی عملکرد زمین های خود مشاهده خواهند کرد، به عبارتی دیگر مشکلات زیست محیطی به طور ملموس تری اثرات خود را بر روی زمین های کشاورزی با وسعت بیشتر نشان می دهد بنابراین به طور مستقیم بر روی نگرانی زیست محیطی آن ها تأثیر می گذارد که از این طریق می تواند بر روی ادراک روستائیان نسبت به وضعیت پایداری زیست محیطی تأثیرگذار باشد. این یافته در بسیاری از تحقیقات نیز مورد تأیید قرار گرفته است (جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ منتی زاده و همکاران، ۱۳۹۲؛ دریائی و همکاران، ۱۳۹۰؛ ایروانی و دربان آستانه، ۱۳۸۳؛ Caiazza & Barret, 2003؛ Bamberg, 2003؛ Corner et al., 1999؛ Vogl, 1994؛ Buttel & Taylor, 1991؛ Hines et al., 1987) ولی با نتیجه تحقیق عادل ساردوئی و همکاران (۱۳۹۰) همخوانی ندارد.

آخرین متغیری که تأثیر آن بر روی ادراک سرپرستان خانوار نسبت به پایداری زیست محیطی بررسی شد سطح سواد آن ها بود. نتیجه آزمون همبستگی نشان می دهد که رابطه منفی و معنی داری بین این دو متغیر وجود داشت. به عبارتی دیگر، سرپرستان خانواری که سطح سواد پایین تری داشتند ادراک بهتری نسبت به وضعیت زیست محیطی روستای محل خود داشتند.

این یافته با نتیجه تحقیق صالحی و امام قلی (۱۳۹۵) همخوانی دارد ولی با نتیجه مطالعات (احمدیان و حقیقتیان، ۱۳۹۵)؛

- ۲- اسمعیلی، س.، و میردامادی، م. (۱۳۸۹). بررسی تأثیر میزان تجربه و علاقه مشارکت‌کنندگان در کلینیک‌های گل و گیاه بر دانش، مهارت و بینش آنان نسبت به محیط‌زیست سالم. مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال سوم، شماره ۴، صفحات ۳۰-۱۵
- ۳- افشاری، ز.، آجیلی، ع.، رضایی مقدم، ک.، و بیژنی، م. (۱۳۹۰). بررسی نگرش‌های پایداری در بین کشاورزان پنبه‌کار استان اصفهان. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۲، شماره ۳، صفحات ۴۳۱-۴۲۳.
- ۴- ایروانی، ه.، و دربان آستانه، ع. (۱۳۸۳). اندازه‌گیری، تحلیل و تبیین پایداری واحدهای بهره‌برداری (مطالعه موردی: گندم کاران استان تهران). مجله علوم کشاورزی ایران، جلد ۳۵، شماره ۱، صفحات ۵۲-۳۹.
- ۵- پور طاهری، م.، و نعمتی، ر. (۱۳۹۱). اولویت‌بندی مسائل توسعه روستایی با تأکید بر دیدگاه روستائیان، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان خرم‌آباد. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۱، شماره ۲، صفحات ۱۱۳-۱۲۸.
- ۶- تقوایی، م.، و صفراآبادی، ا. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری و برخی عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال سوم، شماره ششم، صفحات ۱-۲۲.
- ۷- جلالیان، ح.، و دادگر، ح. (۱۳۹۲). مکان‌یابی محل دفن بهداشتی زباله‌های روستایی، مورد مطالعه: دهستان قلعه دره سی شهرستان ماکو. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۲، شماره ۴، صفحات ۹۷-۱۱۴.
- ۸- جمشیدی، ع.، نوری زمان‌آبادی، ه.، جمینی، د.، بهاری، ع.، و مرادی، ن. (۱۳۹۴). بررسی و ارزیابی سازه‌های مؤثر بر کشاورزی پایدار (مطالعه موردی: برنج‌کاران شهرستان شیروان چرداول، استان ایلام). فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۳۰، شماره ۳، صفحات ۲۲۳-۲۴۰.
- ۹- جوکار، گ.، و میردامادی، م. (۱۳۸۹). دیدگاه دانش آموزان دبیرستان‌های شهرستان شیراز نسبت به حفاظت از محیط‌زیست. مجله پژوهش‌های ترویج آموزش کشاورزی، سال ۳، شماره ۱، صفحات ۱۴-۱.
- ۱۰- حاجی‌زاده میمنندی، م.، سیار خلیج، ح.، و شکوهی فر، ک. (۱۳۹۳). بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای محیط‌زیستی (مورد مطالعه: شهر یزد)، نشریه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، دوره ۳، شماره ۱، صفحات ۸۳-۱۰۷.
- ۱۱- حسینی، ح. (۱۳۸۳). درآمدی بر جمعیت‌شناسی اقتصادی-اجتماعی و تنظیم خانواده، همدان، نشر دانشگاه بوعلی سینا، چاپ دوم، صفحه ۲۵۶.
- ۱۲- خسرو بیگی، ر.، شایان، ح.، سجاسی قیداری، ح.، و صادق لو، ط. (۱۳۹۰). سنجش و ارزیابی پایداری در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک تصمیم‌گیری چندمتغیره فازی - تاپسیس. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره اول، صفحات ۱۸۶-۱۵۱.
- ۱۳- خواجه شاه کوهی، ع.، نجفی کانی، ع.، و وصال، ز. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر آگاهی‌های زیست‌محیطی روستائیان (بررسی موردی: دهستان جاغرق در شهرستان بینالود). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، دوره ۴، شماره ۱، صفحات ۹۵-۸۵.
- ۱۴- رضوانی، م.، موسی کاظمی، س. م.، و عارفیان، م. (۱۳۹۱). مطالعه سطح اخلاق زیست‌محیطی دانش آموزان دوره متوسطه شهرستان ابهر و رابطه آن با ویژگی‌های جمعیتی - اجتماعی خانواده، فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، سال اول، شماره دوم، صفحات ۱۳-۲۳.
- ۱۵- شرفی، ل.، علی بیگی، ا. ح. (۱۳۹۴). الگوی سنجش پایداری محیط‌زیست روستایی مورد: روستای شروینه در شهرستان جوانرود. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۲، صفحات ۱۱۵-۱۳۲.
- ۱۶- شمس، ع.، ودادی، ا.، و احمدی، ز. (۱۳۹۴). سنجش نگرش کشاورزان شهرستان اسدآباد نسبت به کشاورزی پایدار و ارتباط آن با میزان مصرف نهاده‌های شیمیایی توسط آن‌ها. علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، جلد ۱۱، شماره ۱، صفحات ۱۹۷-۲۱۰.
- ۱۷- دریائی، ن.، رضائی مقدم، ک.، و سلمان زاده، س. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر نگرش شالیکاران نسبت به کشت پایدار برنج در استان مازندران. فصلنامه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۷، شماره ۱، صفحات ۴۳-۳۳.
- ۱۸- رنجبر، م.، غیرتی‌آرانی، ل.، جمشیدی راد، م.، ص. (۱۳۹۵). سبک نگرش دینی روستائیان نسبت به مدیریت رفتار با آب در دو منطقه استان فارس و اصفهان (ایزد خواست و رامشه). آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، دوره ۴، شماره ۴، صفحات ۱۷-۳۲.
- ۱۹- صالحی، ص.، و امامقلی، ل. (۱۳۹۵). نقش هنجارهای فردی و اجتماعی در شکل‌گیری رفتار حامی محیط‌زیست، فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، سال چهارم، شماره سوم، صفحات ۱۱-۲۰.
- ۲۰- صالحی، ص.، پازوکی نژاد، ز.، (۱۳۹۳). تحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش و عملکرد زیست - محیطی دانشجویان. مجله جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۲۵، شماره ۳، صفحات ۷۱-۸۸.
- ۲۱- صالحی، ص.، معمار، ر.، و باید، آ. (۱۳۹۴). تبیین جامعه‌شناختی رفتار محیط‌زیستی گردشگران (مطالعه موردی: پارک جنگلی نور). مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال چهارم، شماره ۱۵، صفحات ۱۰۷-۱۲۷.
- ۲۲- عادل‌ساردوئی، م.، حیاتی، ب.، ظریفیان، ش.، و حسینی نسب، س. د. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر پایداری عملیات کشاورزی در شهرستان جیرفت (مطالعه موردی محصولات: پیاز، سیب‌زمینی و گوجه‌فرنگی). نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، جلد ۲۵، شماره ۴، صفحات ۴۵۹-۴۶۸.
- ۲۳- عزیز زاده، ف.، و دهقانی، م. (۱۳۹۲). آموزش زیست‌محیطی، گامی به سوی توسعه پایدار. دومین همایش

- ملی توسعه پایدار کشاورزی و محیط‌زیست سالم، همدان، ۲۱ شهریور، صفحات ۹-۱.
- ۲۴- غزالی، ع.، و بیژنی، م. (۱۳۹۵). کاربرد نگرش‌های ارزشی زیست‌محیطی در تحلیل رفتار زیست محیط گرایانه کشاورزان به‌منظور حفاظت از خاک (مورد مطالعه: کشاورزان شالیکار بخش مرکزی شهرستان ساری). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۷، شماره ۱، صفحات ۸۱-۹۱.
- ۲۵- فاتح نیا، ع. (۱۳۹۰). بررسی وضعیت تفکیک از مبدأ پسماندهای جامد شهری و راهکارهای افزایش مشارکت مردمی در منطقه شهرداری تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۲۶- فروتنی ذاکر، ب.، حیدری، ق.، و سعیدی گراغانی، ح. ر. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر برخی از عوامل اجتماعی بر مدیریت پایدار محیط‌زیست (مطالعه موردی: مراتع دشت بهار شهرستان همدان). مجموعه مقالات سومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست. دانشگاه تهران، ۵ آذرماه.
- ۲۷- قادری، ن.، چوپانی، س.، صالحی، ص.، و خوش فر، غ. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی در شهرستان مریوان در سال ۱۳۹۲. مجله علوم پزشکی زانکو، دوره ۱۶، شماره ۴۸، صفحات ۱۰-۱۸.
- ۲۸- گراوندی، ش.، پاپ زن، ع.، و افشار زاده، ن. (۱۳۹۰). مدل‌سازی توسعه پایدار زیست‌محیطی با استفاده از تئوری بنیانی مورد مطالعه: روستای شروینه شهرستان جوانرود. فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۶، صفحات ۶۷-۷۸.
- ۲۹- گلشیری اصفهانی، ز.، و سرایی، م. ح. (۱۳۸۹). برنامه‌ریزی راهبردی نظام زیست‌محیطی روستا با تجزیه و تحلیل SWOT (مطالعه موردی: بخش گندمان، شهرستان بروجن). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۱، شماره ۴، صفحات ۷۳-۹۸.
- ۳۰- محمدیان، م.، و ختائی، ا. (۱۳۹۰). رابطه میان عوامل روانی، اجتماعی و رفتار مصرف‌کننده سبز (حامی محیط‌زیست). فصلنامه مدیریت بازرگانی، دوره ۳، شماره ۷، صفحات ۱۴۳-۱۶۰.
- ۳۱- مختاری ملک‌آبادی، ر.، عبداللهی، ع.، و صادقی، ح. (۱۳۹۳). تحلیل و بازشناسی رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مطالعه موردی: شهر اصفهان، سال ۱۳۹۱). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره هجدهم، صفحات ۱-۲۰.
- ۳۲- مطیعی لنگرودی، ح.، و عزمی، آ. (۱۳۹۰). مروری بر مشکلات زیست‌محیطی روستاهای ایران و راهکارهای حل این مشکلات. فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۳، صفحات ۱۰۱-۱۱۵.
- ۳۳- مطیعی لنگرودی، ح.، رضوانی، ع.، فرجی سبک‌بار، ح.، و خواجه شکوهی، ع. (۱۳۸۹). تحلیل پایداری نظام‌های بهره‌برداری زراعی خانوادگی و تعاونی‌های تولید روستایی (مطالعه موردی: شهرستان آق‌قلا). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۱، شماره ۳، صفحات ۲۲۳-
- ۲۳۳.
- ۳۴- ملکی، س.، احمدی، منفرد، س.، و معتوگی، م. (۱۳۹۳). بررسی پایداری توسعه زیست‌محیطی با استفاده از آزمون‌های آماری در شهرستان‌های مرزی استان خوزستان. فصلنامه علمی پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۳، شماره ۹۰، صفحات ۶۱-۷۲.
- ۳۵- منتی زاده، م.، غلامحسین، ز.، و کرمی، ع. (۱۳۹۲). مدل یابی رفتار زیست‌محیطی زارعان شهرستان شیراز با استفاده از تئوری ارزش-عقیده-هنجار استرن. فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۵، شماره ۴، صفحات ۶۱۳-۶۲۴.
- ۳۶- نواح، ع.، فروتن کیا، ش.، و پورترکارونی، م. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین میزان دین‌داری با ارزش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی (شهروندان مطالعه موردی: شهر اهواز). فصلنامه علمی-تخصصی مطالعات شهری، سال اول، شماره اول، صفحات ۷۷-۹۸.
- ۳۷- نوری پور، م.، و شاه ولی، م. (۱۳۹۰). ارزیابی معیارهای پایداری روستایی شهرستان دنا بر اساس فرایند ارتباطات: کاربرد تحلیل سلسله مراتبی. فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره اول، صفحات ۹۲-۶۳.
- 38- Abu samah, B., D'silva, J. L., Mohamed shaffril, H. A., Man, N., & Azman, A. (2012). Malaysian contract farmers' attitude towards sustainable agriculture. *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2(9): 9205-9210.
- 39- Arcury, T. A. (1990). Environmental attitude and environmental knowledge. *Human Organization*, 49(4): 300-304.
- 40- Bamberg, S. (2003). How does environmental concern influence specific environmentally related behaviors? A new answer to an old question. *Journal of Environmental Psychology*, 23 (2): 21-32.
- 41- Bord, R. J., & O'Connor, R. E. (1997). The gender gap in environmental attitudes: The case of perceived vulnerability to risk. *Social Science Quarterly*, 78(4): 830-840.
- 42- Botetzagias, I., Dima, A. F., & Malesios, Ch. (2015). Extending the theory of planned behavior in the context of recycling: the role of moral norms and of demographic predictors. *Resources, Conservation and Recycling*, 95: 58-67.
- 43- Buttel, F., & Taylor, P. (1999). *Environmental sociology and global environmental change: A critical assessment*. Routledge, London.
- 44- Caiazza, A., & Barrett, A. (2003). Engaging women in environmental activism: Recommendations for Rachel's network. Institute for Women's Policy Research. IWPR Publication, Washington, Dc.
- 45- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- 46- Corner, S., Ekanem, E., Muhammad, S., Singh, S. P., & Tegene, F. (1999). Sustainable and

- of the organization based self-esteem literature. *Journal of Management*, 30(5): 591-622.
- 61- Richardson, J. T. E. (2011). Eta squared and partial eta squared as measures of effect size in educational research. *Educational Research Review*, 6(2): 135-147.
- 62- Slimane, M. (2012). Role and relationship between leadership and sustainable development to release social, human, and cultural dimension. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 41: 92-99.
- 63- Steel, B. S. (1996). Thinking globally and acting locally? Environmental attitudes, behavior and activism. *Journal of Environmental Management*, 47: 27-36.
- 64- Tindall, D. B., Davies, S., & Mauboules, C. (2003). Activism of conservation behavior in an environmental movement: The contradictory effects of gender. *Society and Natural Resources*, 16, 909-932.
- 65- Vogel, S. (1994). Environmental attitude and behavior in the agriculture sector as empirically determined by use of an attitude model. *Institut fur Wirtschaft, politik und Recht, Universitat Bodenkultur Wien*.
- 66- Van Liere, K. D., & Dunlap, R. E. (1980). The social bases of environmental concern: A review of hypotheses, explanations, and empirical evidence. *Public Opinion Quarterly*, 44: 181-197.
- 67- Wolters, E. A. (2014). Attitude-behavior consistency in household water consumption. *The Social Science Journal*, 51:455-463.
- 68- Yoder, ED. (2007). Basic requirements for using one way ANOVA with one between group factors. *Hand notes, Session seven AEE 597D*.
- 69- Zelezny, L. C., Chua, P., & Aldrich, C. (2000). Elaborating on gender differences in environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56(3): 443-457.
- conservational farmers: A Comparison of socio-economic characteristics, attitude and beliefs. *Journal of Sustainable Agriculture*, 15(1): 29-45.
- 47- Dietz, T., Stern, P. C., & Guagnano, G. A. (1998). Social structural and social psychological bases of environmental concern. *Environment and Behavior*, 30(4): 450-471.
- 48- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3): 425-442.
- 49- Hines, J. M., Hungerford, H. R., & Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. *Journal of Environmental Education*, 18 (2)1-8.
- 50- Honnold, J. A. (1981). Predictors of public environmental concern in the 1970. In D. E. Mann (Ed.), *Environmental policy formation: The impacts of values, ideologies and standards*. Lexington, MA: Lexington Books.
- 51- Howell, S. E., & Laska, S. B. (1992). The changing face of the environmental coalition: A research note. *Environment and Behavior*, 24(1): 134-144.
- 52- Jones, R. E., & Dunlap, R. E. (1992). The social bases of environmental concern: Have they changed over time? *Rural Sociology*, 57(1): 28-47.
- 53- George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 update (4th ed)*. Boston: Allyn & Bacon.
- 54- Liu, D., Li, F., Hu, X. S., Wang, R. S., Yang, W. R., Li, D., & Zhao, D. (2009). Measurement indicators and an evaluation approach for assessing urban sustainable development: A case study for China's Jining City. *Landscape and Urban Planning*, 90 (3-4): 134-142.
- 55- Molina, V. M. A., Fernández, S. A., & Izagirre, O. J. (2013). Environmental knowledge and other variables affecting pro-environmental behaviour: comparison of university students from emerging and advanced countries. *Journal of Cleaner Production*, 61: 130-138.
- 56- Morelli, J. (2011). Environmental sustainability: A definition for environmental professionals. *Journal of environmental sustainability*, 1(1): 2.
- 57- Motamedinia, Z., Papzan, A., & Mahdizadeh, H. (2014). Factors effective on environmental attitude of owners and managers of agricultural SMEs in Kermanshah and Ilam provinces. *Journal Of Natural Environment*, 67(1): 91-103
- 58- Olli, E., Grendstad, G., & Wollebaek, D. (2001). Correlates of environmental behaviors: Bringing back social context. *Environment and Behavior*, 33(2): 181-208.
- 59- Oliver, D. M. (1999). Attitudes and inaction: A case study of the manifest demographics of urban water conservation. *Environment & Behavior*, 31(3): 372-394.
- 60- Pierce, J. & Gardner, D. G. (2004). Self-esteem within the work and organizational context: A review